

Nacionalna ekonomija

Skripta za kolokvijum i ispit

Detaljno sumirana teorija po novoj knjizi (poglavlja 1-7)

**SKRIPTE
EKOF**

Spremite ispit - lako i efikasno!

SKRIPTE ZA NACIONALNU EKONOMIJU 2020/21

Kolokvijum		Ispit	
Skripta	Primeri kolokvijuma	Teorija	Zadaci i izvođenja

© 2020 Skripte Ekof. Sva prava su zadržana.

Autor zabranjuje beleženja i umnožavanja svog dela u celosti ili delimično, bilo kojim sredstvima, u bilo kom obliku, na bilo koji trajni ili privremeni, posredni ili neposredni način. (član 20. Zakona o autorskom i drugim srodnim pravima „Službeni glasnik RS“, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 - Odluka US RS i 66/2019)

1. Увод у изучавање националне привреде

Национална економија представља синоним за привреду једне земље, тј. представља укупну људску активност која се односи на производњу, расподелу и потрошњу на њеној територији. Сваки научник и стручњак је заокупљен привредом своје земље јер њу најбоље познаје, па на основу тога на му је најлакше да на њој провери, потврди или оспори општеприхваћене законитости или закључке. Након тога тек могу своје закључке да уопштавају и на другим економијама и претворе их у законитости.

Национална економија је једина економска дисциплина која на свеобухватан начин, заокружено и свестрано проучава услове, стања и промене у економској стварности Републике Србије.

Данас је свака привреда отворен економски систем, што значи да имамо неометане сарадње са привредама осталих земаља. Уколико неку земљу економски блокирамо, она ни тад неће престати да сарађује са другим државама, али ће прећи у зону сиве економије. Од средине 20. века видимо позитиван утицај увоза и извоза, при чему можемо увозити/извозити добра, инвестициона добра, сировине за које нема природних извора или потребних климатских услова, инвестициону опрему, патенте, техничку документацију, нове идеје... и уствари тим **неопходним увозом и извозом** омогућавамо неометано функционисање одређене привреде. Значајан ефекат деловања спољног фактора јесте и **међународно кретање капитала** и то се обично интензивира међу земљама које су развијене, али када улажемо у неразвијене земље, значајно убрзавамо њихов напредак. На тај начин имамо и међународну поделу рада, јер се земље на основу своје компаративне предности одлучују за то шта ће производити, па је крајњи резултат подизање националне продуктивности рада и потпуније задовољење укупних потреба. Највећи значај спољни фактор има за мале и неразвијене земље јер оне најчешће због свог малог унутрашњег тржишта не могу да остваре економију обима, па се морају више ослањати на спољну трговину. И Србија је сада много више под утицајем спољног фактора, него кад је била део Југославије јер су се свити односи трансформисали сад у међународну сарадњу. Поред тога, у извозу неразвијених земаља доминирају пољопривредни производи, а увозе највише индустријске производе, па се суочавају са нееквивалентном разменом у међународним односима, што је посебно доминантно било од 80-их и 90-их година због самодовољности развијених земаља. Други проблем неразвијених земаља је што имају релативно мале уделе у светској трговини, па не могу да изазову никакве промене у понуди и тражњи и да утичу на њих. Оне извозе оскудан асортиман производа па све мање могу да се прилагоде новим условима,

док развијене земље због ширег асортимана, већег тржишта и релативног удела могу еластичније да реагују на промене.

2. Национална економија као примењена макроекономска дисциплина

Национална економија је примењена макроекономска дисциплина јер изучава целину привреде на простору Републике Србије, истражује **стања и промене** у макроекономским агрегатима (они се користе за мерење резултата укупне економије са разних становишта). Она се бави и условима који одређују макроекономске величине, узајамним односима сектора, региона, појединачно или груписано, међусобно и у односу на целину. Поред тога бави се и међународним аспектима, тј. бројним облицима међународне размене.

Национална економија је примењена дисциплина, јер је у центру њеног проучавања економска стварност земље. На њој се проверавају важећа теоријска сазнања и законитости, оцењује се усклађеност са законитим токовима развоја и уопштавају кретања привредне активности. Утврђују се стратегија, правци развоја и мере економске политике за остваривање макроекономских циљева.

Од осталих економских дисциплина разликује се по целовитости приступа, обухвату и примењеним методама анализе. Национална економија изучава привреду земље као велики економски систем одређен **јединством раста, структуре и функционисања**. Ипак, она се ослања и на бројне друге економске дисциплине, шире или уже: основи економије, макроекономија, теорија привредног развоја; економика саобраћаја, економика аграра... Ослања се и на друге методолошке дисциплине попут демографије, географије, геологије, статистике..

Када кажемо да је национална економија макроекономска дисциплина желимо да нагласимо разлику у приступу, тј. да пратимо збирно исказане вредности: бруто домаћи производ, амортизација, бруто национални доходак, акумулација, инвестиције, приходи и расходи државе, потрошња становништва, производни фондови у улози капитала, запосленост, укупан број и разноврсност структуре становништва. Наиме, ми у свакој привреди имамо велики број микроекономских субјеката који на основу својих преференција, ограничења делују, те када их групишемо, по различитим основама, добијемо вредности ових макроекономских агрегата. Поред тога, национална економија користи упросечене изразе стварности: кретање цене, профитне стопе, просечне плате и слично. Све ове макроекономске агрегате наше земље можемо упоређивати и са другим земљама.

Национална економија се бави и рационалном везом између циљева и расположивих средстава. С обзиром на то да су наши ресурси ограничени, морамо да правимо избор и рангирамо наше циљеве по приоритетности, при чему они не смеју доћи у ситуацију да један циљ онемогућава остваривање другог циља.

3. Однос између макро и микро економских дисциплина

На макроекономском нивоу имамо велики број циљева које би требало рангирати за остваривање због ограничености ресурса. Поставља се питање ко је субјект који то треба да уради, у тржишној привреди. Било је покушаја да то буде држава у социјализму, али није се показало као добар потез. Привредна активност се остварује између многобројних микропривредних субјеката, па је за макроекономски приступ битно познавати економске приоритете, преференције микропривредних субјеката. Од 30-их година 20. века у многе економије укључује се држава која делује усмеравајући поједине субјекте да испуњавају макроекономске циљеве.

Полази се од идеје да микропривредни субјекти максимизирају своју функцију циља, при чему се ослањамо на знања микроекономије и њој сличних дисциплина. Уз помоћ мера економске политике (монетарно-кредитна, фискална, девизна, спољнотрговинска) њихово понашање се може усмеравати тако да максимизирајући своју функцију циља, дођемо до остварења макроекономског циља.

Битна претпоставка је **интегрално тржиште** – тржиште робе/услуга, капитала и рада. Неопходно је и **институционално окружење**, да бисмо били сигурни да ће и држава и остали економски субјекти испуњавати своје обавезе, као и да постоји слобода избора која ће омогућити максимизацију профита.

Управо зато је за националну економију, као макроекономску дисциплину значајно да познаје микропривредне субјекте.

4. Појам привредног развоја

Привредни развој представља сложен економски и друштвени процес, којим се једна земља постепено ослобађа економске неразвијености и сиромаштва, достижући више развојне нивое. Састоји се од **привредног раста** и **промене у структури привреде**.

Привредни раст означава повећање националне производње током времена. Може се изражавати укупно за целу привреду или per capita. Пошто се и број становника мења, прави показатељ економског раста је ипак per capita. Нпр. Производња се повећала за 4%, а број становника за 1% онда је повећање per capita 3%.

Некада није прављена разлика између привредног раста и развоја, али данас се сматра је привредни раст ипак ужи појам.

Промене у структури привреде обухватају промене у производној структури (учешће појединих сектора у укупној привреди), промене у расподели фактора производње, у територијалном размештају економске активности, у структури увоза и извоза.. Структурне промене су и резултат и предуслов привредног раста и његовог непрекидног одвијања.

Битни су **економски, еколошки и социјални** аспекти развоја, а у центру савремених приступа је човек. Привредни развој има смисла, само ако ће омогућити бољи животни стандард човеку, али под условом да не угрожавамо животну средину и да не исцрпљујемо природне ресурсе.

Поред ових објективних показатеља битни су и субјективни које је дефинисао Лајард, као 7 фактора среће: породични односи, финансијска ситуација, рад, заједница и пријатељи, здравље, личне слободе и личне вредности.

5. Историјско залеђе

Теорија привредног развоја је истовремено и најстарија и најмлађа грана економске науке. Адам Смит је у свом делу „Истраживање природе и узрока богатства народа“ желео да открије изворе економског напредовања и да анализира процес економских промена.

Враћање расту је уследило након Другог светског рата, па се крај 40-их и 50-е године називају **пионирско раздобље нове развојне економије**. Теорија развоја је настала да би азијским, латиноамеричким, афричким и другим неразвијеним земљама помогла да достигну виши ниво развијености, јер су се тек ослободиле колонијалне управе. Многе од тих земаља су директно учествовале у креирању стратегије и политике развоја у том делу света. Економска експанзија је за њих представљала бег од сиромаштва, али и учвршћивање политичког идентитета. Повећање економског аутопута је било главно мерило развоја, јер се претпоставило да се аутоматски обезбеђује повећање благостања становништва, што је био главни циљ.

Без обзира на повећање аутопута, и укупног и per capita, није се дошло до очекиваних резултата, сиромаштво је и даље било заступљено, негде се ситуација и погоршала. **Почетком 70-их** мења се перцепција привредног развоја, те се пажња теоретичара пребацује на проблеме **запослености, сиромаштва и расподеле дохотка**.

Крајем 60-их и почетком 70-их расте интересовање за проблеме природног окружења и **1972. године у Стокхолму је одржана Конференција УН** под паролом „Само једна Земља“ након чега је публикована и студија „Границе

раста“. Одлучено је да се са растом настави, али да се поведе више рачуна о еколошким аспектима, те да раст може бити и решење овог проблема.

Половином 70-их година формира се концепт **основних потреба**. Ово не представља само омогућавање хране, одеће, обуће, већ и могућност запослења уз адекватну зараду, здраво и хумано окружење и учествовање људи у креирању одлука који утичу на њихов живот. Он је универзалног карактера, може да се примени и на развијене и на неразвијене земље. Почине да слаби 80-их година.

6. Концепт људског развоја

90-е године 20. века обележене су концептом људског развоја, чије су основе још у концепту основних потреба. Концепт људског развоја иде корак даље, може да се примени у апсолутно сваком друштву, без обзира на ниво развоја, и не ограничава се на елементарне потребе, већ има у виду целу палету људских потреба. Човек је у центру пажње, а основни циљ је стварање таквог амбијента који ће људима омогућити здрав и креативан живот. Ова идеја датира још од Аристотела, који је разликовао лош и добар политички аранжман у зависности од тога колико омогућава људима да воде пун и садржајан живот.

Након Другог светског рата све земље су биле преокупирани повећањем аутопута, рачунањем националног дохотка и заборавило се на човека и ову идеју. Било је важно само шта се може мерити, а човек је гуран у страну и заборављан. Имали смо раздвајање средства и циља, при чему је доста важније било унапредити средства. Имали смо много више радова на тему како побољшати производњу, а нисмо имали теме како побољшати благостање човека. Тек су осамдесете године биле спремне за промену и доказ да са економским растом људи немамо аутоматски и људски прогрес и да је висок ниво дохотка брана против људских патњи.

Људски развој представља ширење могућности избора, тј. повећање броја опција које се налазе пред људима. Доходак је само један од фактора који су нам битни за живот, али здравље, образовање, политичке слободе, и незагађена животна средина су такође важни фактори. **За повећање благостања на свим нивоима најбитније су опције: да водимо здрав и дуг живот, да стичемо знање и да располажемо ресурсима довољним за пристојан животни стандард.**

Људи представљају и средство и циљ економског развоја. Теорије привредног развоја и улагања у људски капитал свде човека на фактор производње, док теорије о човековом благостању посматрају човека само

као уживаоца и корисника развоја. Људски развој обједињује обе врсте теорија.

Висок ниво дохотка је битан за човека и његово благостање, али битно је и како он тај доходак користи јер доходак је средство, а не циљ. Многе земље су успешне у управљању растом и на тај начин раст преводе у повећање благостања друштва. Не постоји аутоматска веза између повећања дохотка и људског прогреса, али требало би радити на проналажењу те везе и њеном јачању. Људски развој и економски раст би требало да напајају једно друго, јер ако једно зауставимо, то представља ограничење за раст другог.

Појам људског развоја садржи 4 битне компоненте:

- **Правичност** значи да сваки човек мора да ужива једнак приступ приликама које му се нуде, али једнакост у приликама не значи и једнакост у резултатима. Људи имају различите могућности са приликама које су им на располагању.
- **Одрживост** јесте одговоран став према будућим генерацијама. Наредне генерације би требало да имају барем исти ниво могућности за развој као и садашње генерације, мора им се обезбедити и барем исти ниво благостања који ми данас имамо.
- **Продуктивност** захтева инвестиције у људске ресурсе и стварање подстицајног макроекономског окружења које ће омогућити људима да искористе своје потенцијале.
- **Оспособљеност** значи да су људи у могућности да сами бирају између већег броја могућности који им се нуди. То захтева демократију, економски либерализам и децентрализацију моћи.

Прва грешка када је у питању људски развој јесте да је он против раста. Раст је битан за људски развој, али остваривање раста је потребан, али не и довољан услов за људски прогрес. Важан је и квалитет економског раста.

Друга грешка јесте да обухвата само социјални развој. Људски развој је свеобухватан концепт који укључује и средства и циљеве, продуктивност и правичност, економски и социјални развој. Разлика је у томе што се поставља питање да ли људи учествују у том расту и да ли имају користи од њега.

7. Концепт одрживог развоја

Идеја одрживог развоја поникла је из бриге за проблеме природног окружења, која се манифестовала од 60-их година прошлог века.

1987. публикован је извештај Брундтланд комисије под називом „Наша заједничка будућност“ и од тада у употребу улази термин одрживог развоја.

Одржив развој се дефинише као развој који задовољава потребе садашњих, без угрожавања способности будућих генерација да подмире њихове властите потребе. У жижи интересовања јесте благостање људи и данас и у будућности. Многе мултинационалне корпорације, приватни сектори, држава усагласили су се да постоји ургентна потреба за очувањем животне средине.

- **1992. одржана је Конференција УН о животној средини и развоју у Рио де Жанеиру.** Донета је Декларација о животној средини и развоју, која садржи 27 принципа и Агенда 21, састоји се од преко 100 специфичних програма за постизање одрживог развоја током 21. века. Договорено је формирање **Комисије за одржив развој**, установљена децембра 1992.
- **2002. одржан је Светски самит о одрживом развоју (Рио+10) у Јоханесбургу.** Схваћено је да се није много одмакло од стања пре 10 година и да се мора нешто предузети, тј да се морају предузети конкретне акције за сузбијање сиромаштва и да се промене неодрживи начини производње. Усвојени су План имплементације и Декларација о одрживом развоју, која је конкретнија и прецизнија од Агенде 21.
- **2012. одржана је Конференција о одрживом развоју (Рио+20) у Рио де Жанеиру.** Усвојен је документ Будућност какву желимо, која садржи јасне и практичне мере. Једна од главних тема била је **зелена економија**, због бројних криза, климатских промена, угрожавања водотокова, губитка биодиверзитета, али и финансијска и економска криза.

Концепт одрживог развоја се састоји од економског, еколошког и социјалног аспекта, па ако причамо о одрживом развоју, он са сваког аспекта мора бити одржив.

Економски циљеви су стабилност, ефикасност и раст.

Социјални циљеви су правичност, социјална кохезија и социјална мобилност.

Еколошки циљеви су здраво окружење, рационално коришћење обновљивих природних ресурса и очување необновљивих природних ресурса.

Одржив развој није баријера економском расту, већ покреће питање његовог квалитета и расподеле његових резултата. Раст је важан, али не сме раст по сваку цену. Нулти раст је такође опасан, јер су сиромашне земље принуђене

да у превеликој количини експлоатишу своје ресурсе, а због недостатка ресурса, развијене земље не могу да развијају еколошки сигурнију технологију.

Покреће се питање **међугенерациске** и **унутаргенерациске** одрживости. Међугенерациска одрживост је на дужи рок и има за задатак да се будућим генерацијама не оставе дугови, тј. ни социјални, ни финансијски ни еколошки, јер ће то умањити њихово благостање. Сви одложени дугови стављају хипотеку на одрживост, што значи да свака земља мора да поради на минимизирању активности које остављају дугове. Морамо водити рачуна о томе без обзира на то што будуће генерације немају право гласа, нити креирају данашње одлуке. Ако се развој дефинише као повећање благостања, онда је одржив развој не-смањивање благостања. Међутим, морамо сада бити у стању да водимо рачуна и он унутаргенерациској правичности, јер ако о њој не водимо рачуна, морамо бити забринути и за будуће генерације. То пре свега значи да улажемо у људски капитал, јер прерасподела у корист сиромашних само повећава текућу потрошњу.

Постоје три форме капитала: људски, природни и произведени и одатле имамо извођење **јаке** и **слабе** одрживости.

Јака одрживост почива на уверењу да су поједине компоненте природног капитала јединствене и да би њихов губитак могао да има неизвесне и потенцијално неповратне ефекте на људско благостање, те ми губитак једне форме капитала не можемо никако надокнадити. Проблем јесте и у томе што је тешко препознати критични капитал.

Слаба одрживост почива на уверењу да су битне укупне залихе и да је могућа супституција између форми капитала. Можемо нпр. да акумулирамо људски и произведени капитал, а да искористимо природан, али само под условом да надоместимо изгубљене количине помоћу друге две форме.

Потреба за очувањем укупних залиха зависи од **технологије** и **становништва**. Од технологије зависи продуктивност капитала. Док код становништва одржање константног *per capita* значи да се са растом становништва повећава и понуда људских ресурса и тражња за другим типовима капитала.

8. Однос људског и одрживог развоја

Током 90-их година концепти људског и одрживог развоја су се паралелно развијали, реч је о два сродна, а можда и идентична приступа.

Концепт људског развоја нас подсећа да су људи право богатство сваке земље и да економски развој треба да служи унапређењу њиховог благостања. Људски развој обухвата три гледишта:

- 1) **Развој људи** – јачање њихових способности кроз улагање у образовање, здравље и сл.
- 2) **Развој за људе** – плодови економског раста и развоја морају се расподељивати широко и правично
- 3) **Развој од стране људи** – свима се мора пружити једнака шанса да партиципирају у економском развоју

Пошто је одрживост својствена људском развоју, поменути концепт би се слободно могао назвати **одрживи људски развој**.

Одрживи развој се, са друге стране, може окарактерисати као људски развој јер је окренут човеку и задовољавању његових потреба. Ту људску димензију требало би посебно нагласити, па би онда гласио **одрживи људски развој**. Ово је битно пре свега како би се избегла погрешна тумачења одрживости којој су склони еколошки фанатици. **Одрживи људски развој** обећава повећање производње на здравим економским основама, уз одговорно понашање према природном окружењу и задовољавање критеријума социјалне правде. Такав тип развоја изискује интегрисани сет политике којима ће се заједнички деловати у правцу унапређивања људског благостања. Одговорност за остваривање одрживог људског развоја лежи у великој мери на држави. Али и друге институције треба да постану активни партнери у том процесу. **Држава** треба да створи погодан амбијент за постизање такве врсте развоја. **Приватни сектор** генерише у највећој мери послове и доходак. **Организације цивилног друштва** (синдикати, невладине организације, еколошке групе, хуманитарне организације) имају за задатак да мобилишу људе да би учествовали у економским, социјалним и политичким активностима и да олакшају политичку и социјалну интеракцију.

9. Чиниоци привредног развоја

На привредни раст једне земље делују бројни и разноврсни чиниоци. Они потичу из саме привреде, али и из других сфера друштва са којима је привреда повезана. Економска наука је дуго времена занемаривала неекономске чиниоце развоја привреде који делују из њеног **друштвеног** окружења. Показало се, међутим, да су ти фактори исто тако значајни а можда и значајнији од чисто економских фактора.

Чиниоци привредног развоја потичу и из **природног** окружења јер оно обавља многе функције које директно или индиректно утичу на привредни развој и благостање људи. Економисти нису много истраживали све те ефекте али су направили значајан напредак вредновањем природног капитала увођењем концепта „**укупне економске вредности**“ који омогућава